

Radikal Gazetesi

Yüzde 30 Çehov yüzde 70 Ali

Tunca Arslan, 29.06.2014

Herkes Çehov'dan esinlendiğini söylese de Kış Uykusu ile herhangi bir Çehov eseri arasında somut bağlantı yok. Film, Çehov'dan çok Sabahattin Ali öyküleriyle yakın bir ilişki kuruyor.

Nuri Bilge Ceylan'ın sinemamız adına tarihi bir zafere imza atarak Cannes'da Altın Palmiye kazanan filmi Kış Uykusu'nun, yönetmenin önceki çalışmalarıyla karşılaştırıldığında önümüze çok daha geniş bir tartışma alanı sunduğuna kuşku yok. Kent-taşra, ezen-ezilen, zengin-yoksul, aydın-halk, yerleşik-gezgin, av-avcı, kadın-erkek ve kardeş çelişkisi üzerinden uzanıp giden bu alana dair yazılıp söylenenlerin genelinde iki ortak nokta hemen dikkat çekiyor; Kış Uykusu'na

sinen Çehov ruhu (ve Dostoyevski ve Shakespeare...) ile filmin bir “aydın eleştirisi” geliştirdiği hemen her yazı ve konuşmada tekrarlanıyor. Gerçi şimdiye dek yapılan değerlendirmelerde film ile herhangi bir Çehov eseri-karakteri arasında somut bağlantı kurulduğuna pek şahit olmadım ama Uzak’ı ünlü Rus yazara ithaf etmiş olan Ceylan’ın Çehov sevgisini bilmeyen duymayan da yok. Kış Uykusu’nun kapanış jeneriğinde Çehov’un öykülerinden esinlendiği açıkça belirtiliyor ve filmdeki Shakespeare alıntıları da atlanacak gibi değil zaten.

Fakat, kendi adıma Kış Uykusu'nda asıl sarsıcı yanın, Çehov’la belli bir akrabalık-hısımlık bağı söz konusu olmakla birlikte, çok daha yakın ve sıkı bir ilişkinin Sabahattin Ali öyküleriyle kurulabileceği gerçeğinden kaynaklandığımı da vurgulamalıyım. Nuri Bilge Ceylan’ın Sabahattin Ali ve yapıtları hakkında ne düşündüğünü bilmiyorum, kendisine de sormadım... Fakat Kış Uykusu bizi, özellikle diyalog yoğunluğu ve öykünün ucunun açık bırakılmasıyla akla getirdiği Çehov’unkinden çok Sabahattin Ali’nin dünyasına (taşrasına) sürüklüyor. Ki bu durum filmin söylenildiği gibi “aydın eleştirisi” değil, “yarı aydın eleştirisi” yapıyor olmasını da içermekte. Kış Uykusu’nun havasında yüzde 30 Çehov varsa, yüzde 70 de Sabahattin Ali mevcut! Tabii akla Çehov’un Sabahattin Ali’yi de etkilemiş olabileceği geliyor ki bu ayrı bir tartışmanın konusu.

Türk edebiyatında taşrayı, daha dar anlamda da kasabayı en ayrıntılı ve (sosyalist-gerçekçi değilse bile) toplumcu-gerçekçi tarzda kaleme alan Sabahattin Ali’nin öykülerinin çok büyük çoğunluğu Orta Anadolu’da geçer. Yazar, karakterleri aracılığıyla taşraya da, taşra insanına da, taşraya öğretmen, doktor, memur, mühendis vb. olarak sonradan gelenlere de yoğun biçimde acımasız-karamsar bir dille, dahası çoğu yerde tiksinerik yaklaşır. Örneğin “Bir Siyah Fanila İçin”de bir zamanların kaymakamı, şimdinin ayakkabı boyacısı Ömer’e taşra günlerini

anlattırırken, “İşte burada halk, adi, alelade ve çürük ruhlu” dedirtmekte sakınca görmez. “Benim meskenim dağlardır” demiş olan Sabahattin Ali’ye göre taşra da tıpkı büyük kent gibi kötülük ve hainlik dolu, yoksulluk, yalnızlık ve umutsuzlukla sarmalanmış, vicdansızlığın alıp yürüdüğü, “soğuk”, toz duman ya da kar çamur içinde, güzellikten nasiplenmemiş bir yerdir. Üstelik kimsenin kimseye yardım edecek, şefkat gösterecek mecali de niyeti de bulunmamaktadır. Ayfer Tunç’un Sabahattin Ali: Bütün Öyküleri’nin önsözünde altını çizdiği gibi bu öykülerde, “sıkışan kullara yardımcı olacak bir Hızır yoktur.” Taşrada yüzler hemen hiç gülmez, insanlar asla bahtiyar değillerdir. Orta Anadolu’da (Kapadokya) kasvetli, yarı karanlık, karlı, çamurlu bir kasabayı mekân seçen “Kış Uykusu”nun belli başlı bütün karakterleri de gerek kendi içlerinde gerek birbirlerine karşı üç aşağı beş yukarı aynı durumdadır. 25 yıl İstanbul’da tiyatro oyunculuğu yaptıktan sonra babadan kalma arazileri ve küçük bir turistik oteli (Othello) yönetmek için taşraya gelen ve yerel gazetede köşe yazarlığı yapan Aydın; eşinden boşandıktan sonra mal mülk hesabında payı olduğu için kardeşinin yanına yerleşen, kafası darmadağınık kız kardeş Necla; Aydın’ın mutsuz, taşra karanlığında bir mum gibi sönüp gitmekten korkan genç karısı Nihal; yüze gülüp arkadan küfreden, yılışık, riyakâr cami hocası Hamdi ve onun hapisten yeni çıkmış, evine haciz gelmiş, içkici ve asabi kardeşi İsmail; Aydın Bey’inin sadık köpeği kahya-resepsiyonist Hidayet; biraz tuhaf ve “Beni yanlış anladın”cı, “Neticede sen de bir yere kadar haklısın”cı taşra öğretmeni Levent ve hatta utancını, nefretini, intikamını “taş atarak” dile getiren suskun beşinci sınıf öğrencisi, büyüyünce polis olmak isteyen İlyas... Taşra, hem kendileri hem başkaları için mezar kazmak istedikleri bir yerdir. Kötülüğe karşı çıkmanın mümkün olup olmadığı, kahvaltı sofrasının tartışma konusudur yalnızca. Nihal’in “kül olup giden” yardım-merhamet çabasının dışında, kimse kimseyi avutmaya çalışmaz, el uzatmaz.

Yarı aydınlar

Sabahattin Ali, “Yarı Münevver” başlıklı yazısında çok ağır bir dille, “Ruhları hasta, iradeleri gevşek, kafalarını bir nokta üzerine uzunca bir zaman tutmak kabiliyetinden mahrum psikopatlar” olarak tanımladığı, “hayatın bütün ciddi meseleleriyle alakalarını kaybettikleri için hiçbir şey onları sahiden sarsmaz” dediği “yarı aydınları” yerden yere vurur. “Fikir Arkadaşı”, “Düşman”, “Bir Skandal”, “Bir Konferans” gibi öykülerinde karşımıza çıkan, hiçbir konuda fikir sahibi olamayacak kadar tembel ruhlu ve birkaç sayfadan fazla okumaya tahammülü olmayan “yarı münevverler”e güvenmez, onların yazdıklarının da konuştuklarının da “kütleşmiş ve hassaslığını kaybetmiş” olduğunu söyler usta yazar. Tıpkı Kış

Uykusu'nun, tiyatroculuk geçmişini, anlattığı birkaç şey, odasının duvarlarındaki afişler ve yazmaya bir türlü başlayamadığı tiyatro tarihi kitabı aracılığıyla öğrendiğimiz karakteri Aydın gibi, “bir çocuk tecessüsü” içinde, kibirli ve şımarıktırlar. Aydın, 1930'ların yarı münevverlerinin günümüzdeki karşılığıdır.

Düşünüyorlar, ya da...

Sabahattin Ali'nin “Köpek” öyküsünde bir çobanla konuşurken “anlaşamadığı” için birdenbire hiddetlenip zavallı çobanın köpeğini öldüren mühendis ile Aydın'ın sükûnetin ardına gizlenmiş kötücüllüğü, halden anlamazlığı, para düşkünlüğü, nobranlığı ve çıkarıcılığı arasında çok ince bir sınır çizgisi vardır. “Köpek”in, İskoç kumaşından elbise giyen, son model arabasından inip, bir türlü ortak dil tutturamadığı çobana “Siz daha çok gerisiniz. Biz yerimizden yurdumuzdan kalkıp sizinle konuşmak, derdinizi dinlemek için buralara geliyoruz; siz gözünüzü, kulağınızı dört açıp istifade edeceğiniz yerde, etrafınıza bakınıyorsunuz” diyen Amerika görmüş mühendisi ile Kış Uykusu'nun, utandığı için çamurlu ayakkabılarını çıkararak cami hocasının ayak kokusundan rahatsız olan, hocayı makale konusu yapan Aydın'ının ortak noktaları, yüksek sesle “Adam olmaz bu sersemler!” demeleridir.

Sabahattin Ali “Arap Hayri” öyküsünde “Birkaç büyük şehrimizi dolduran ve dünyayı oradan ibaret sananlar, bu kasabalara geldikleri zaman ne kadar ayrı bir âlemin insanları olduklarını anlarlar” diyordu. Nuri Bilge Ceylan da Kış Uykusu'nda aynı şeyi söylüyor.

Sabahattin Ali “Bir Şaka”da “Gözleri yarı kapalı, düşünüyorlar ya da düşünmüyorlardı” diyordu... Kış Uykusu'nda aynı şeyi, kış uykusuna bile gözleri yarı açık yatanları görüyoruz.

